

бувати особою, яка вчинила контрабанду: 1) особа належить до обслуговуючого персоналу даного ТЗ (провідники, машиністи, капітани суден, пілоти чи бортпровідники літака та ін.); 2) особа є неповнолітньою; 3) вчинення контрабанди в такий спосіб характерне переважно для жінок; 4) особа перебуває серед пасажирів купе, вагона, автобуса тощо; 5) особа мешкає у прикордонному районі; 6) контрабанда вчинена особою, яка має відомості про особливості ТЗ, використовуваного для приховування предмета посягання; 7) контрабанда вчинена однією особою або групою осіб. Див.: *Контрабанда. Контрабанда вогнепальної зброї та боєприпасів. Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Контрабанда фальсифікованих лікарських засобів.*

Лит.: Богданович А. А., Гармаев Ю. П., Диканова Т. А. Расследование контрабанды. М., 1999; Шевчук В. М. Методика розслідування контрабанди: проблеми теорії та практики. Х., 2003; Харатишвили А. Г. Выявление и расследование контрабанды наркотиков на первоначальном этапе. М., 2009; Полях А. М. Криміналістична характеристика та основи розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів / за ред. В. Ю. Шепітька. Х., 2010.

В. М. Шевчук.

КОНТРАБАНДА ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ – різновид контрабанди, який полягає у переміщенні через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю вогнепальної зброї та боєприпасів

(ст. 201 КК України). Розслідування К. в. з. та б. має свою специфіку. Основною формування та реалізації методики розслідування таких злочинів є криміналістична характеристика цього різновиду контрабанди, структурними елементами якої виступають: а) предмет злочинного посягання; б) спосіб учинення злочину; в) типові сліди; г) обстановка вчинення злочину; ґ) особа злочинця.

Предметом злочинного посягання К. в. з. та б. найчастіше виступають пістолети, револьвери іноземного й вітчизняного виробництва, автомати Калашникова всіх моделей, автомати-кулемети іноземного виробництва, гвинтівки, патрони до них, ручні гранати, ВП та ін. Вогнепальна зброя, боєприпаси за своєю фізичною природою і конструктивною основою виготовлені із міцних металевих матеріалів, мають значну вагу, певний розмір, характерну конфігурацію, це зумовлює їх пошук і виявлення на лініях контролю ручної поклажі, багажу пасажирів за допомогою доглядової рентгенівської техніки. Виявлення цим шляхом ВП можливе за наявності їх складових частин – часового механізму, джерела струму, специфічного виду детонаторів, тонких з'єднувальних дротів, а також жовтогогарячого забарвлення як характерної ознаки органічних речовин. Під час пошуку зброї та боєприпасів необхідно звертати увагу на: коробки, футляри, різні пакунки; скляний і фарфоровий посуд (банки, пляшки); пластмасові термоси; м'які дитячі й пластмасові іграшки; музичні інструменти; продукти харчування та кондитерські вироби; сипкі продукти (крупя, цукор); коробки й пакети

з пральним порошком; туалетне і господарське мило та ін.

Джерелами і каналами надходження зброї та боєприпасів до контрабандистів, як правило, виступають: а) викрадення зброї із військових частин і баз; б) викрадення окремих деталей і механізмів на збройових заводах; в) ввезення зброї з країн СНД (РФ), Придністров'я, Дагестану, Північного Кавказу, з місць збройних конфліктів; г) придбання на території України у незнайомих осіб; ґ) райони військових стрільбищ, полігони, місця бойових дій; д) кустарне виготовлення в підпільних майстернях та ін. Джерела придбання, як правило, обмежуються в основному регіонами, де останніми роками виникали міжнаціональні та ін. збройні конфлікти, які на цей час є осн. базою накопичення вогнепальної зброї.

На сьогодні найбільш поширеними способами вчинення К. в. з. та б. виступають: а) переміщення вогнепальної зброї та боєприпасів поза митним контролем; б) переміщення шляхом приховування від митного контролю. Переміщення вогнепальної зброї та боєприпасів поза митним контролем охоплює різноманітні дії контрабандиста з переміщення зброї та боєприпасів поза визначеними митними органами України місцями (митниць, митних постів) або поза встановленим часом для проведення митного контролю. Найчастіше здійснюється таке переміщення шляхом об'їзду митних постів легковими та вантажними автомобілями. Значно менше на практиці трапляється випадків переміщення контрабанди шляхом обходу місць митного контролю пішоходами.

Способи вчинення К. в. з. та б. шляхом приховування від митного контролю є найпоширенішою групою способів з учинення такого різновиду контрабанди. Приховування від митного контролю цих предметів контрабанди являє собою будь-який спосіб утаювання, що ускладнює їх виявлення, зокрема: із використанням тайників або ін. способів «фізичного приховування», що утруднюють візуальне виявлення контрабанди; шляхом надання одним предметам вигляду ін.; шляхом подання митному органу як підстави для переміщення предметів підроблених документів або таких, що одержані незаконно, містять неправдиві дані чи є підставою для переміщення ін. предметів. В основному на практиці застосовується три способи приховування вогнепальної зброї та боєприпасів від митного контролю: а) тайники; б) ін. способи «фізичного приховування», що ускладнюють візуальне виявлення контрабанди; в) фальсифікація митних та ін. документів. Найбільш поширені місця приховування контрабандних предметів в автотранспорті — це шини ходових та запасних коліс, спеціально переобладнані або ж виготовлені баки з пальним, ящики для інструмента з подвійними стінками та днищами, простір за передньою панеллю та декоративною обшивкою кабіни, пустоти між подвійними стінками вантажного приміщення, тайники, спеціально обладнані в балках, лонжеронах і шасі автомашини, та ін. На залізничному транспорті для приховування найчастіше використовуються міжстельові простори, туалети, ящики для сміття, опалювальні печі вагонів, ями для постільної білизни, тайники в службових

купе, акумуляторні ящики, плафони освітлення, різноманітні ніші, сидіння та спинки диванів, пустоти в столиках, у поручнях, попередньо розряджені вогнегасники тощо.

Спосіб приховування визначається видом зброї (боєприпасів), його кількістю, розмірами, вагою, а також можливостями переміщення в розібраному вигляді. Вони можуть приховуватися від митного контролю в особистому багажі та ручній поклажі контрабандиста, які знаходяться при ньому або слідує окремо. Це може бути подвійне дно валізи, рюкзака, портфеля (кейса), сумки, пустоти в їх ручках, у резинових колесах дитячої коляски, каркас рюкзака тощо. У митній практиці нерідко мають місце випадки, коли злочинці здійснюють приховування шляхом камуфлювання предмета контрабанди. Камуфлювання – це спосіб маскуванню, який використовується з метою контрабандного переміщення і полягає у зміні зовнішнього вигляду предметів, їх зовнішніх ознак: форми, стану, упакування, ярликів, етикеток тощо. Це може бути розбирання предметів та окреме переміщення його складових частин, надання одним предметам (товарам) вигляду ін. тощо. Зброя, спеціально пристосована для стрільби, може бути закамуфльована під будь-які предмети побуту: авторучку, запальничку, коробку сигарет. У таких випадках камуфляж є таким оформленням зброї, при якому конструктивно змінюються її зовнішні характерні ознаки, що дозволяє віднести зброю до побутових предметів. Існують такі способи переміщення вогнепальної зброї: а) транспортування потягами, морськи-

ми й повітряними суднами; б) шляхом поштових відправлень, найбільш популярними з яких сьогодні є такі поштові перевізники: «Укрпошта», «Нова пошта», «Ін тайм», «Делівері» тощо; в) переміщення особисто в ручній поклажі, валізі, під одягом, у предметах-схованках, коробках тощо; г) за допомогою мережі Інтернет тощо.

Серед способів підготовки до переміщення вогнепальної зброї та боєприпасів найпоширенішими є такі: а) вибір транспорту, яким буде переміщуватись зброя; б) підшукування справжніх або підроблених документів (які маскують вогнепальну зброю, приховують особу відправника (перевізника) тощо); в) підготовка маскувальних засобів (муляжів, шухляд, коробок тощо); г) вибір місця схованки зброї в транспорті; г) вивчення маршруту руху транспорту; д) пробне відправлення незначної частини зброї; е) вивчення заходів перевірки вантажу; є) пошук осіб (як правило, похилого віку або інваліди, особи, які звільняються від кримінальної відповідальності), які за винагороду погоджуються перевезти вантаж (вогнепальну зброю), тощо. Виявлення контрабанди можливо й на стадії підготовки, напр., під час придбання зброї для її подальшого незаконного переміщення через митний кордон України, виготовлення в ТЗ тайника, створення організованої групи для зайняття контрабандою тощо.

Приховування К. в. з. та б. слід розглядати як умисну дію злочинця, що полягає в перешкоджанні встановленню об'єктивної істини про незаконне переміщення через кордон шляхом приховування, знищення, маскуванню або фальсифікації слідів контрабанди і контра-

бандиста, спрямовану на повне або часткове ухилення винуватого від кримінальної відповідальності. Способи приховування спрямовані на знищення слідів: а) які залишають металеві частки вогнепальної зброї, збройове мастило, порохові гази; б) одягу; в) засобів маскування; г) підроблених документів тощо. Контрабандна зброя в основному реалізується безпосередньо контрабандистом, за допомогою посередників (перекупників), через кримінальні структури, родичів або знайомих. Як правило, вона реалізується на «чорному ринку» окремими громадянами і представниками організованих злочинних угруповань. Більшість таких предметів контрабанди збувається за місцем проживання злочинців.

Типові сліди обумовлені способами вчинення таких злочинів. Переміщені К. в. з. та б. поза митним контролем передбачає наявність різних матеріальних слідів ТЗ: сліди хитання, ковзання, гальмування і пробуксовки коліс, утворені в результаті руху транспорту. При використанні тайників та ін. засобів фізичного приховування, що утруднюють виявлення предмета контрабанди, привертають увагу такі сліди, як: а) дефекти швів сполучених частин покриття підлоги кузова (фургона) автомобіля, металевій та пластмасовій апаратурі різних вузлів ТЗ; б) сліди на поверхні попільничок; в) сліди свердління, розрізу, розпилу, нашарування при зварюванні, сліди металізації; г) сліди стружки при виготовленні тайників у дерев'яних частинах ТЗ. Криміналістична особливість таких предметів контрабанди полягає в тому, що вони виготовлені, як правило, із мета-

левих матеріалів, мають значну вагу, певний розмір, характерну конфігурацію, що зумовлює їх пошук і виявлення за допомогою доглядової рентгенівської техніки.

Обстановка вчинення К. в. з. та б. зумовлює врахування місця та часу її вчинення. Найбільш характерним місцем учинення виступає зона митного контролю: приміщення митниці, купе вагона, борт літака, оглядова площадка автомобілів, борт морського чи річкового судна, спеціально відведені місця для проведення митного контролю, оглядові бокси, а також місця нелегального переходу державного кордону та ін. У більшості випадків місце вчинення К. в. з. та б. залежить від способу незаконного переміщення товарів, предметів, речовин через митний кордон (переміщення поза митним контролем, з використанням тайників, шляхом фальсифікації митних та ін. документів тощо). В одному місці злочинці переміщують контрабанду шляхом об'їзду, обходу митниць, митних постів, в ін. – поза встановленим часом для проведення митного контролю, а у деяких – тільки в зоні митного контролю шляхом приховування предметів контрабанди від митного контролю. Має бути чітко встановлене місце вчинення злочину – митний кордон України, а саме зона митного контролю, де була затримана особа, оскільки безпосереднім місцем учинення контрабанди є зони митного контролю. Час може вказувати, чи мало місце незаконне (поза встановленим часом митного оформлення та роботи митного органу) перетинання кордону вогнепальної зброї. При виборі часу вчинення злочину контрабандиста, як

правило, намагаються обрати другу половину ночі або кінець зміни митного наряду, що пов'язано зі стомленістю в цей період часу та меншою увагою працівників митниці. Найчастіше К. в. з. та б. скоюється вночі, рідше вдень, інколи планується на вихідні, святкові чи передсвяткові дні. Переважно така контрабанда вчиняється чоловіками, проте останнім часом простежується залучення до такої злочинної діяльності осіб жіночої статі.

Слідчі ситуації, що виникають на початку розслідування, є такими: є факт учинення К. в. з. та б. й особа злочинця відома; є факт учинення контрабанди зазначених предметів й особа злочинця відома, проте невідоме місце знаходження цих предметів; є факт учинення К. в. з. та б., який відомий правоохоронним органам, але особа злочинця невідома або перебуває на території ін. країни. Перша слідча ситуація характеризується наявністю ознак, за якими факт учинення К. в. з. та б. вже встановлено й особа злочинця відома. На початку розслідування головними завданнями для слідчого є встановлення факту вчиненого злочину, вивчення, аналіз, фіксація матеріальних слідів та визначення вини конкретної особи. Для їх вирішення проводяться такі слідчі (розшукові) дії: а) освідчування особи підозрюваного; б) огляд місця події; в) вилучення вогнепальної зброї та боєприпасів; г) огляд документів; г) обшук підозрюваного; д) обшук за місцем проживання й роботи злочинця; е) допит підозрюваного; є) допит свідків та очевидців; ж) призначення судових експертиз та ін. Друга типова слідча ситуація вирішує завдання встановлення місця знахо-

дження вогнепальної зброї та боєприпасів. Вона характеризується тим, що контрабанду виявляють безпосередньо не в момент незаконного переміщення зазначених предметів через митний кордон або відразу після її вчинення, і злочинець мав час для приховування зброї та боєприпасів. Для встановлення місця знаходження вогнепальної зброї проводяться такі слідчі (розшукові) дії: а) обшук підозрюваного; б) обшук ТЗ; в) огляд місця події; г) обшуки за місцем проживання контрабандиста, роботи, його близьких родичів та знайомих; г) допит підозрюваного; д) допит свідків та ін. У цій ситуації перевіряються такі слідчі версії: а) предмети контрабанди знаходяться у житловому приміщенні (гаражах, приміських будинках) затриманої особи; б) зброю та боєприпаси можуть приховувати близькі родичі або знайомі; в) зброя та боєприпаси можуть бути реалізовані в місцевих магазинах або ж на «чорному ринку»; г) предмети контрабанди приховують для подальшого переміщення за кордон. У ситуації, коли виявлено предмети контрабанди, проте особа злочинця зникла з місця події або перебуває на території ін. держави, дії слідчого спрямовані на розшук або екстрадицію такої особи. З цією метою слідчий: а) проводить НСРД; б) здійснює збір інформації про злочинця, його родичів, близьких та знайомих; в) встановлює ознаки зовнішності та складає композиційний портрет; г) розглядає можливість вчинення злочину організованою групою; г) вживає заходів щодо встановлення точного місця знаходження злочинця; д) з'ясовує обставини, які сприяли виїзду контрабан-

диста за межі території України; е) направляє запити до Інтерполу про маршрути пересування підозрюваного на території ін. держав та екстрадиції до України. У такій ситуації слідчий висуває окремі версії, які стосуються насамперед визначення кола осіб, серед яких слід здійснювати розшук злочинця. Висуваються та перевіряються такі версії: а) злочин учинено однією особою; б) контрабанду було вчинено організованою групою; в) шляхи пересування злочинця (автотранспортний, залізничний, повітряний, морський); г) особа, що переміщала контрабандну зброю, володіє спеціальними навичками поводження зі зброєю або не володіє такими, тощо.

Успіх розслідування К. в. з. та б. значною мірою залежить від своєчасного і правильного проведення окремих слідчих (розшукових) дій, НСРД і тактичних операцій. При розслідуванні цієї категорії злочинів найбільш характерними слідчими (розшуковими) діями є: огляд місця події, огляд предметів, допит підозрюваного і свідків, одночасний допит раніше допитаних осіб, обшук, освідування, пред'явлення для впізнання, а також призначення необхідних судових експертиз. Судові експертизи у процесі розслідування К. в. з. та б. призначаються в різному поєднанні залежно від особливостей вогнепальної зброї та боєприпасів, способів учинення і приховування злочину. Найпоширенішими судовими експертизами при розслідуванні цієї категорії злочинів є: судово-балістична, вибухово-технічна, експертиза металів і сплавів, хімічна, технічна експертиза документів, почеркознавча, дактилоскопічна, трасологічна та ін.

Лит.: Богданович А. А., Гармаев Ю. П., Диканова Т. А. Расследование контрабанды. М., 1999; Романюк Б. В., Камлик М. І., Коваленко В. В. Контрабанда: засоби попередження та протидії / за ред. Я. Ю. Кондратьєва, Б. В. Романюка. К., 2001; Шевчук В. М. Методика розслідування контрабанди: проблеми теорії та практики. Х., 2003; Музика А. А., Савченко А. В., Процюк О. В. Кримінальна відповідальність за контрабанду: національний та міжнародний досвід. К., 2011.

В. М. Шевчук.

КОНТРАБАНДА НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ – вид контрабанди,

який в індустрії наркобізнесу посідає особливе місце. В Україні встановлено кримінальну відповідальність за К. н. з., п. р., їх а. або п., тобто їх переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю (ст. 305 КК України). Специфічність предмета контрабанди дозволила законодавцю віднести цей злочин до злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та ін. злочинів проти здоров'я населення (розділ XIII КК України), на відміну від контрабанди (ст. 201 КК України), що передбачено в ін. розділі КК України (розділ VII «Злочини у сфері господарської діяльності»). К. н. з., п. р., їх а. або п. найбільш широко використовується організованими злочинними об'єднаннями, міжнародними злочинними організаціями з метою отримання надприбутків. Даний вид контрабанди набув сьогодні організованого, витонченого і профе-

УДК 340(477)(031)
ББК 67(4УКР)я2
В27

Редакційна колегія 20-го тому:

В. Ю. Шепітько (голова),
В. А. Журавель (заступник голови),
В. О. Коновалова, В. В. Тіщенко,
В. М. Шевчук, Б. В. Щур

В27 Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. — Харків : Право, 2016. — .

ISBN 978-966-937-048-8

Т. 20 : Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — 2018. — 952 с. : іл.

ISBN 978-966-937-250-5

Видання є систематизованим зведенням про поняття, категорії, теорії та вчення криміналістики, судової експертизи та юридичної психології, їх окремі засоби, прийоми, методи та рекомендації. Розглядається теоретико-методологічне підґрунтя наукових концепцій та практика реалізації криміналістичних, психологічних та експертних методів, методик і технологій. Наводяться відомості про наукові та інші видання з криміналістики, судової експертизи та юридичної психології. Надаються довідкові дані про відомих українських та зарубіжних учених.

Розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів, співробітників органів кримінальної юстиції, судових експертів, судових психологів, а також усіх, хто цікавиться проблемами криміналістики, судової експертизи та юридичної психології.

УДК 340(477)(031)
ББК 67(4УКР)я2

ISBN 978-966-937-250-5 (т. 20)
ISBN 978-966-937-048-8

© Національна академія правових наук України, 2018
© Інститут держави і права імені В. М. Корецького
НАН України, 2018
© Національний юридичний університет імені Яро-
слава Мудрого, 2018
© Видавництво «Право», 2018